

*De la realitate politică la simbol.
Inaugurarea statuii lui C.A. Rosetti (1903)*

Liviu BRĂTESCU

Cuvinte-cheie: statuie, memorie, liberalism, inaugurare, discurs

Una dintre personalitățile marcante ale generației pașoptiste a fost cu siguranță C.A. Rosetti. Participant activ la revoluția de la 1848 și la întreaga mișcare politică ce a urmat acesteia, Rosetti a reușit să devină, alături de I.C. Brătianu, un lider incontestabil al familiei politice liberale. După strânsa colaborare dintre I.C. Brătianu și C.A. Rosetti, din anii 1859-1866 și chiar în perioada ulterioară instalării pe tronul Principatelor Române a lui Carol I, relațiile dintre cei doi au intrat pe un nou fâgaș. Practic, după 1878, dar mai ales după 1881, viziunile lor au început să difere tot mai mult, atât cu privire la politica externă pe care România trebuia s-o urmeze, cât și pe tema modificărilor constituționale reclamate de noile realități sociale.

Greu de anticipat la jumătatea secolului, ruptura din 1883-1884 a lăsat urme profunde, comparabile poate doar cu producerea tragicei dispariții a lui C.A. Rosetti, din 1885. Încercările de reapropiere au venit dinspre cel care era în acea perioadă prim-ministru, sugestivă fiind propunerea adresată legislativului de către șeful executivului, pentru ca Rosetti să primească o sumă de bani din partea statului român, după ce casa acestuia fusese distrusă de un incendiu. Rosetti refuza atunci să fie

beneficiarul unei astfel de despăgubiri, dar gestul lui I.C. Brătianu rămânea unul de reconciliere¹.

Fără a se lăsa impresionat de astfel de gesturi, susținute și de foști adversari politici², Rosetti s-a retras mai întâi din funcția de președinte al Clubului Național Liberal³. Ulterior, el se va implica în acțiunea de combatere a încercării de revizuire a constituției în sensul dorit de I.C. Brătianu și obține, pentru moment, o mică victorie ce-l determina pe primul-ministru să amenințe cu demisia din fruntea guvernului⁴. După ce majoritatea parlamentară a înțeles foarte clar mesajul transmis de I.C. Brătianu și a acordat echipei sale ministeriale un vot de încredere⁵, cealaltă grupare a simțit și ea nevoia unui gest public. Este cazul declarației formulate de Gh. Cantili, în cadrul ședinței Camerei Deputaților din 16 februarie 1884⁶, prin care se anunța desprinderea efectivă a unei grupări liberale structurată în jurul lui C.A. Rosetti. Ruptura dintre acesta și șeful guvernului liberal devenea iremediabilă, după ce executivul a introdus o serie de modificări restrictive în legea presei, iar Rosetti, în semn de protest, demisiona din Camera Deputaților, la 1 iunie 1884⁷.

Cunoscătorii mediului politic românesc nu puteau privi cu indiferență „divorțul” produs între I.C. Brătianu și C.A. Rosetti. Noul ziar

¹ *Românul*, 30-31 ianuarie 1884, p. 97.

² La Senat legea e propusă de Gr. M. Sturdza, iar suma luată în discuție era de 150.000 lei. Pentru a arăta că nu era vorba de nici o înțelegere ascunsă, omul politic moldovean preciza că el se situase adesea pe poziții contradictorii față de C.A. Rosetti, tema revizuirii Constituției fiind doar una dintre acele situații (*Românul*, 30, 31 ianuarie 1884, p. 98).

³ Funcția a fost preluată imediat de Dimitrie Ghica; vezi *Românul*, 30, 31 ianuarie 1884, p. 38.

⁴ „Am tolerat abuzuri, am suportat asasinat și aceasta numai ca să pot realiza revizuirea. Azi văd că revizuirea nu se poate face așa cum doresc. Sunt obosit și nu mai am rațiunea de a sta la putere”, C. Xenii, *Take Ionescu. 1858-1922*, Editura „Universul”, f.l., f.a., p. 68.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Costin Vrânceanu, *O istorie a liberalismului politic în Prahova 1875-1948*, Ploiești, Editura Mileniul III, 2007, p. 27.

⁷ Ion Gheorghiu, Maria Totu, *Culegere de texte privind istoria modernă a României 1878-1888*, București, Centrul de Multiplicare al Universității București, 1975, p. 273.

oficial al P.N.L., *Voința Națională*, publica la 14 martie 1885 un text ce exprima aceeași admirație și recunoștință pentru ambii lideri liberali⁸. Gestul nu a rămas fără ecou, din moment ce Rosetti accepta, parcă în încercarea de recuperare a timpului în care fusese mai distant față de acțiunile politice ale lui I.C. Brătianu, să reintre în Camera Deputaților, din partea colegiului III de Argeș⁹. Decizia i-a determinat pe unii să creadă în posibilitatea reîntoarcerii bătrânului liberal alături de vechii săi camarazi, doar că de această dată moartea (survenită la 8 aprilie 1885) devenea cea care făcea irealizabil proiectul. Fiecare grupare liberală și-a manifestat în perioada următoare regretul pentru dispariția liberalului radical. După ce, pe 1 aprilie 1885, *Voința Națională* evidențiază în termeni pozitivi colaborarea dintre I.C. Brătianu și C.A. Rosetti din timpul Războiului de Independență¹⁰, a doua zi după decesul celui din urmă același ziar dedica o pagină întreagă activității acestuia¹¹. La rândul lui, ziarul *Românul* începea rapid o campanie de rememorare a luptelor la care luase parte Rosetti, pentru a sublinia și în felul acesta contribuția lui la procesul de modernizare a societății românești¹². Aceasta era atmosfera în care s-au desfășurat nu doar înmormântarea lui C.A. Rosetti, ci și încercările din anii următori de conservare a memoriei fruntașului liberal, mai toți protagoniștii scenei politice încercând să profite de pe urma asocierii de imagine cu revoluționarul de altădată.

Importantele inaugurări de statui ce au avut loc spre sfârșitul secolului al XIX-lea, prin care reprezentanții ai societății românești încercau să-și manifeste recunoștința față de personalități ce marcaseră, prin activitatea lor, istoria și cultura națională ridică semne de întrebare.

---

⁸ *Voința Națională*, 14 martie 1885, p. 1.

⁹ *Voința Națională*, 17, 18 martie 1885, p. 3.

¹⁰ *Voința Națională*, 1 aprilie 1885, p. 1.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Românul*, 8, 9 aprilie 1885, p. 1.

Unul dintre ele ține de identificarea mecanismului de selecție a „eroului” căruia posteritatea îi ridică un monument. Privind în ansamblu ceremoniile desfășurate la final de secol XIX, putem observa solidaritatea celor care fac parte din aceeași familie ideologică cu cel omagiat sau afinitățile cu personalitatea culturală evocată. În aceste condiții, ne punem problema dacă nu cumva unele statui au fost edificate mai curând din dorința inițiatorilor de proiect de a se evidenția pe ei înșiși. Fiecare dintre ei cunoștea faptul că pentru a putea transmite un mesaj era nevoie nu doar de realizarea unei statui, ci și de o ceremonie de inaugurare pregătită cu multă grijă¹³.

Întregul proces de racordare la spațiul cultural francez, inclusiv a modului în care înaintașii puteau fi readuși în memoria prezentului, începea, în societatea românească, mult mai devreme decât sfârșitul secolului al XIX-lea. Chiar din timpul Revoluției de la 1848 avea să apară, deloc întâmplător, o statuie numită a Libertății, executată de C.D. Rosenthal, pentru ca, aproape douăzeci de ani mai târziu, să se înființeze și catedra de Sculptură de la Școala de Belle Arte din București¹⁴.

Încercarea de a readuce în fața contemporanilor modele politice și culturale ale trecutului a întâmpinat diferite obstacole. Exceptând unele busturi sculptate în marmură, care se puteau realiza în atelierul de sculptură decorativă al lui George Fles, în România nu existau posibilități pentru a se turna o lucrare de bronz. O astfel de situație impunea ca majoritatea lucrărilor să fie comandate în străinătate, fapt care atrăgea după sine un preț destul de ridicat. Elanul lesne sesizabil în recuperarea unor modele, precum era și cazul lui C.A. Rosetti, la a cărei statuie ne vom referi în rândurile următoare, nu se putea opri dintr-o cauză precum cea amintită. În toată această perioadă, autoritățile de la

¹³ Krishan Chandar, *Când vorbesc statuile*, București, Editura pentru Literatură și Artă, 1956, p. 53.

¹⁴ Petre Oprea, *Incursiuni în sculptura românească (sec. 19-20)*, București, Editura Litera, 1974, p. 8.

București depuneau numeroase eforturi pentru ca la începutul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea să pună bazele unei secții de turnătorie artistică în bronz, în cadrul Școlii Superioare de Arte și Meserii din București, coordonată de meșterul francez Louis Ferdinand¹⁵.

Dificultățile, mai ales de natură financiară, au persistat, însă proiecte privind ridicarea unor statui nu au încetat să apară. Tendința, am numi-o firească, era aceea de concentrare a energiilor disponibile mai ales în direcția monumentelor consacrate oamenilor politici de diferite nuanțe ideologice. Au apărut, nu după mult timp, critici venite din partea unor observatori neutri, care constatau predominanța figurilor statuare ale unor lideri politici, comparativ cu acelea ale unor personalități culturale. Cu toate greutățile întâmpinate, sculptura românească s-a îmbogățit treptat cu statuia lui Gh. Lazăr (1883), cea a Domniței Bălașa (1884), ambele ridicate la București, în timp ce la Iași erau ridicate statuile lui Gh. Asachi (1885) și Miron Costin (1888)¹⁶. Societatea românească era, prin urmare, pregătită pentru apariția unor noi monumente, prin care lideri politici, ce marcaseră evoluția statului român după unirea de la 1859, să fie readuși în atenția opiniei publice. În viziunea noastră, C.A. Rosetti era un astfel de personaj politic, care, prin energia consumată de-a lungul întregii sale vieți pentru îndeplinirea celor mai importante proiecte ale generației pașoptiste, și-a câștigat un loc important în istoria românilor.

Data fiind personalitatea liderului liberal radical, dar și diferitele probleme existente la începutul secolului XX în interiorul P.N.L., puțină lume ar mai fi crezut, probabil, în posibilitatea realizării unei omagieri publice a liberalului radical, care să nu provoace, din nou, mari pasiuni politice. Oricât de mult ar fi fost criticați liberalii pentru lipsa de

¹⁵ Petre Oprea, *op. cit.*, p. 8-9.

¹⁶ Faptul că realizarea statuii lui Miron Costin a fost oferită lui Hegel a provocat puternice reacții de nemulțumire din partea unor personalități, precum Mihail Kogălniceanu, V.A. Urechia, N. Culianu, N. Gane, Iacob Negruzi (*ibidem*, p. 23).

implicare în pelerinajul la mormântul lui Rosetti, pregătit în 1901 de câțiva admiratori, guvernul național-liberal a sprijinit o lucrare de mare forță arhitecturală, Ateneul Român, înfăptuită de arhitectul francez Galleron, care avea în cadrul grădinii sale, între busturile unor lideri politici marcanți, și bustul lui Rosetti. O astfel de lucrare era o formă de manifestare a respectului față de memoria unor mari figuri ale patrimoniului național¹⁷. Contribuise, într-un fel, la aceasta și rapida punere pe tapet a problemei inaugurării unei statui a lui Rosetti, după moartea acestuia. Cei care considerau că îndeplineau o datorie de onoare prin aducerea unui omagiu public lui Rosetti erau comercianții capitalei. Constituiți în cadrul unui comitet, aceștia cereau, printr-o adresă specială, Primăriei Bucureștiului să se implice alături de ei în ridicarea unei statui pentru „nemuritorul” Rosetti¹⁸.

Primul gest, prin care se urmărea ipostazierea imaginii lui Rosetti, a aparținut unui fotograf, Ippolito Lepri, care modelase în ipsos chipul lui Rosetti¹⁹. Semnalul omagierii publice a fruntașului liberal a venit din partea comercianților bucureșteni, care întocmeau în seara zilei de 9 aprilie 1885, înainte deci de înmormântarea celui care luptase pentru libertățile lor, un proces-verbal prin care-și exprimau intenția de a contribui la ridicarea unui monument în memoria lui C.A. Rosetti și formarea unui comitet, care să se ocupe de proiect. Funcțiile de conducere erau împărțite astfel: președinte Stancu R. Becheanu, secretari Jacques Elias și D. Tănăsescu, iar membri Nacu Minovici, Grigore Capșa, Constantin Eftimiu²⁰. În dimineața înmormântării, cu numai câteva ore înainte de ceremonie, se decisese, într-o ședință a Consiliului Local din

¹⁷ G. Potra, *Din Bucureștii de altădată*, București, 1942, p. 172.

¹⁸ Arhiva Națională a României (în continuare: ANR), fond Primăria Municipiului București-Secretariat, dosar 6/1885, f. 21.

¹⁹ *Tribuna*, 12 aprilie 1885, p. 2.

²⁰ *Românul*, 13 aprilie 1885, p. 2.

București²¹, strângerea de fonduri, printr-o subscripție publică, cu scopul de a ridica un monument lui Rosetti, primul pe listă fiind chiar Consiliul, cu suma de zece mii de lei²², care urma să se acopere din exercițiul bugetar al anului 1885-1886²³.

Cei care aveau să se implice imediat în popularizarea unui asemenea proiect au fost ziaristii de la *Românul*. În numărul din 14 aprilie 1885²⁴, se anunța deschiderea unei subscripții publice pentru ridicarea statuii lui C.A. Rosetti și, deoarece credeau foarte mult în puterea exemplului, foștii colegi ai lui Rosetti depuneau primii la redacția ziarului suma de 340 de lei²⁵. Eficacitatea gesturilor simbolice se baza pe încercarea de vânzare a unei identități aparte, a sentimentului de apartenență la o comunitate care urma să fie construită. O comunitate caută să se definească prin trăsături distincte și pentru aceasta încearcă să-și constituie o memorie, o istorie, imagini²⁶. Alături de comuniunile simbolice ele aveau rolul bine definit de a anima și emoționa în egală măsură, mobilizând la acțiune, prin puterea exemplului. Valorile defunctului, memorate colectiv, aveau tendința de a se uza, iar pentru a împiedica acest lucru ele erau în epocă înprospătate de foștii săi susținători²⁷.

Dorind parcă să spulbere orice posibilă speculație cu privire la susținerea unei inițiative precum cea care avea ca obiectiv ridicarea statuii lui Rosetti, ministrul de Interne confirma aproape imediat după votul Consiliului Municipal al Bucureștiului acordul său pentru o

²¹ ANR, Primăria Municipiului București-Secretariat, dosar 6/1885, f. 5.

²² Victoria Dragu Dimitriu, *Doamne și domni la răspântii bucureștene*, București, Editura Vreamea, 2008, p. 50.

²³ *Tribuna*, 14 aprilie 1885, p. 3.

²⁴ *Românul*, 14 aprilie 1885, p. 2.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Lucien Sfez, *Simbolistica politică*, traducere de Diana Sălceanu și Dan Lungu, Iași, Editura Institutul European, 2000, p. 98.

²⁷ *Ibidem*, p. 99.

asemenea inițiativă²⁸. La fel de interesat părea, în această perioadă, Ministerul de Interne și de ridicarea unei statui doctorului Carol Davila, pentru omagierea căruia primise o solicitare de ajutor din partea unui comitet local de organizare. Acesta era motivul pentru care guvernul liberal trimitea lui I. Bibicescu, cel numit în actele oficiale „consilier ajutor”, sarcina de a se întâlni cu cei care făceau parte din comisia special desemnată la nivelul Primăriei orașului București, domnii Petreu și Zamfirescu pentru a gestiona listele de subscripție publică ce urmau a fi trimise în vederea ridicării ambelor statui²⁹.

Solicitarea de strângere de fonduri pentru ridicarea statuii lui C.A. Rosetti a dat rezultate într-un timp destul de scurt de la primul apel. La jumătatea lunii iulie a anului 1885, primarul orașului București anunța casierul municipalității de primirea unei sume de 270 de lei din partea unui cetățean, L. Albach. Edilul capitalei era, în același timp, cât se putea de ferm și în privința solicitării ca același funcționar public să țină o corectă evidență a tuturor sumelor colectate, într-un registru special, urmată, desigur, de o periodică informare din partea acestuia, atât a comisiei desemnate pentru ridicarea statuii, cât și a consiliului local. Un lucru era cert, Primăria Bucureștiului dorea să aibă inițiativa și să conducă întreaga operațiune de subscripție, motiv pentru care solicita informații despre toate amănunțele legate de colectarea fondurilor necesare, dar și de problemele apărute³⁰.

Până la momentul inaugurării statuii lui Rosetti, simpatizanții fruntașului politic simțeau nevoia să-și arate în diferite moduri recunoștința față de el. Astfel, la un an de la decesul acestuia, primarul Capitalei readucea aminte unor funcționari și aleși locali decizia luată de Consiliul Comunal al Bucureștiului, în 22 martie 1866, prin care o comisie formată din domnii Vlădescu și Ștefănescu urmau să facă o nouă

²⁸ ANR, Primăria Municipiului București-Secretariat, dosar nr. 60/1885, f. 8.

²⁹ ANR, Primăria Municipiului București-Secretariat, dosar nr. 60/1885, f. 10.

³⁰ ANR, Primăria Municipiului București-Secretariat, dosar nr. 60/1885, f. 11.

subscripție publică în vederea așezării unei pietre comemorative la casa unde se născuse Rosetti³¹. Comitetul special format trecea imediat la realizarea și montarea acestei plăci comemorative pe casa din strada Clemenței, pentru ca locuitorii Capitalei să cunoască locul în care se născuse Rosetti. Procesul-verbal întocmit de cei desemnați cu această operațiune consemna faptul că la întreaga acțiune fuseseră prezenți și reprezentanții familiei, sporind gradul de solemnitate al festivității³². Din nefericire, nu peste mult timp placa avea să fie scoasă de noul proprietar al casei în care se născuse Rosetti. Motivul prezentat public făcea trimitere la forma plăcii și la asemănarea acesteia cu o placă funerară, ceea ce contribuise la îndepărtarea oricărui posibil chiriaș³³. Nedorind să fie interpretat ca un gest lipsit de respect la adresa memoriei lui Rosetti, petiționarul amintit își manifesta disponibilitatea de a accepta instalarea unei noi plăci, dar cu un alt conținut și cu o altă formă³⁴.

Preocuparea lui D.A. Sturdza pentru glorificarea predecesorilor săi din fruntea P.N.L. nu avea să-l scutească de existența unui număr mare de critici nici chiar în preajma zilei sale de naștere. Conservatorii nu-i reproșau prim-ministrului doar greșelile curente de guvernare, ci întreaga lui activitate de om politic, care nu-i dădea sub nici o formă, în viziunea lor, dreptul de a se compara cu vreunul din liderii vechi ai P.N.L.³⁵

Dincolo de controversele politice apărute în această perioadă, miza reală a începutului de an 1903 nu era alta pentru conservatori decât aceea a preluării guvernării. Unul dintre motivele pentru care ei deveneau tot mai virulenți la adresa lui D.A. Sturdza putea fi și proiectul inaugurării statuilor lui I.C. Brătianu și C.A. Rosetti. Atât de puternică

³¹ ANR, Primăria Municipiului București-Secretariat, dosar nr. 60/1885, f. 12.

³² ANR, Primăria Municipiului București-Secretariat, dosar nr. 60/1885, f. 15-18.

³³ ANR, Primăria Municipiului București-Secretariat, dosar nr. 60/1885, f. 22.

³⁴ ANR, Primăria Municipiului București-Secretariat, dosar nr. 60/1885, f. 23.

³⁵ *Conservatorul*, 25 februarie 1903, p. 3.

era nemulțumirea acumulată în timp față de D.A. Sturdza, încât nici măcar serbarea aniversării celor 70 de ani, pe 25 februarie, de către membrii P.N.L. nu a fost scutită de critici și ironii la adresa șefului de partid³⁶. Principalele reproșuri formulate de competitorii lui politici erau lipsa de consecvență, nesustenerea unor principii (decât în funcție de propriile interese) și chiar susținerea, în perioada de început a activității sale politice, a unor declarații antimonarhice. Reproșul fundamental privea însă renunțarea la sprijinul acordat ani de-a rândul școlilor românești din Transilvania și rostirea unor declarații prin care primul-ministrul recunoștea faptul că exista, de multă vreme, un ajutor consistent pentru românii de peste munți³⁷. La fel de mult insistau adversarii liberalilor și asupra unui subiect despre care mulți dintre actorii politici discutaseră în primii ani de domnie a lui Carol I: existența unui articol publicat în presa străină sub pseudonimul „spionul prusian” și care fusese atribuit, încă din acea perioadă, lui D.A. Sturdza³⁸. Încercând să arate faptul că în lăuntrul său Sturdza era un antidinastic³⁹, conservatorii doreau să știrbească încrederea pe care suveranul o avea în acel moment în cel care exercita funcția de șef al guvernului. Din seria reproșurilor aduse de opoziție făceau parte și trimerile la afacerile privitoare la furnizarea de armament pentru statul român⁴⁰. Strategia liderilor conservatori presupunea în tot acest timp și o încercare de mobilizare a propriilor membri, cărora li se transmitea faptul că devenea de datoria formațiunii din care făceau parte să se implice în dărâmarea guvernului liberal⁴¹. Vehemența conservatorilor căpăta amplitudine și pentru că ei aveau convingerea că procedaseră corect atunci când, în fața unor proteste publice, deciseră să se retragă, la 1895 și 1901, chiar

³⁶ *Ațiunea*, 3 martie 1903, p. 1.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ațiunea*, 5 martie 1903, p. 1.

³⁹ *Ațiunea*, 12 martie 1903, p. 1.

⁴⁰ *Ațiunea*, 19 martie 1903, p. 1.

⁴¹ *Ațiunea*, 27 martie 1903.

dacă, de pildă, în 1901, dețineau majoritatea în Parlament⁴². În absența oricărui semnal din partea liberalilor cu privire la posibila retragere de la guvernare, conservatorii și-au sporit acțiunile contestatatoare, susținute de o aprinsă campanie de presă. Aceasta cuprindea o serie de texte, precum cel intitulat *Înmormântarea partidului liberal*⁴³, în care se vorbea despre guvernul plin de corupți și despre rolul de santinelă neadormită pe care-l va juca în continuare Partidul Conservator⁴⁴. Nu lipseau trimiterile la imposibilitatea de a mai găsi vreo formă de salvare a P.N.L., chiar dacă s-ar apela la o facțiune precum cea drapelistă⁴⁵.

Ziua de 8 aprilie, cea în care murise C.A. Rosetti, devenea pentru adversarii liberalilor un nou pretext ca, invocând numele acestuia, să creeze o presiune suplimentară asupra guvernului condus de D.A. Sturdza. *Adevărul* devenea și de astă dată portavocea celor care credeau că îi pot pune în umbră pe liberalii guvernamentali. Pentru a-și atinge acest obiectiv ziarul amintit invoca, din nou, acțiunile la care luase parte Rosetti în timpul vieții și arăta că, dincolo de gestul onorabil de a-i ridica o statuie celui care era socotit „nebun” la 1848, niciunul din principiile promovate de el în timpul vieții nu mai era respectat de cei care purtau în acel moment steagul P.N.L.

Comparațiile dintre I.C. Brătianu și C.A. Rosetti au continuat și în lunile următoare. Pe de o parte, se făcea o paralelă între modelul pe care îl reprezenta Brătianu pentru tânăra generație, care se îndepărtase cumva prin acțiunile ei de esența liberalismului, și cel al „romanticului”, „utopicului” Rosetti, al cărui comportament public nu mai era urmat de nimeni. Comparația între cele două „modele” se transfera și în „competiția”

---

⁴² *Acțiunea*, 30 martie 1903, p. 1.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Acțiunea*, 1 aprilie 1903, p. 1.

⁴⁵ *Acțiunea*, 5 aprilie 1903, p. 3.

statuilor. Cea a lui Rosetti⁴⁶, despre care se știa că urma să fie inaugurată în jurul datei de 13 aprilie, era descrisă ca fiind una modestă, lipsită de valențe artistice, în timp ce statuia lui Brătianu, care urma să fie dezvelită și ea într-un interval de timp apropiat, era prezentată ca fiind una foarte costisitoare⁴⁷. Explicația consta în faptul că lupta dintre cei doi din timpul vieții fusese câștigată de cel supranumit „vizirul”⁴⁸. Competiția, în plan simbolic, dintre liberalii guvernamentali și conservatori devenea vizibilă, iar acest fapt se oglindea în încercarea celor dintâi de a demonta cât mai mult posibil din fastul ce se preconiza pentru ziua inaugurării statuii lui Rosetti. Acțiunea putea avea șanse de reușită, liderii conservatori demonstau că între Rosetti și P.N.L. de la 1903 nu mai exista nici un fel de legătură de principii sau de afecțiune. Ținta atacurilor opoziției a devenit, la un moment dat, însuși D.A. Sturdza, ca unul din oamenii politici în care Rosetti nu avusese niciodată încredere. În condițiile acestea, manifestările pregătite de guvernul condus de liberalul moldovean riscau să fie o formalitate lipsită de entuziasm, pentru care cel omagiat, dacă ar mai fi fost în viață, nu ar fi avut motive de mândrie⁴⁹.

Apropierea momentului inaugural crea în presa românească efervescență și provoca simpatie pentru Rosetti⁵⁰, se publicau îndemnuri către cititori de a participa în număr cât mai mare la manifestări și se

⁴⁶ Statuia lui C.A. Rosetti, realizată de W. Hegel, a fost turnată în bronz în anul 1902, în cadrul Școlii de Arte și Meserii din București (Florian Tuca, Constantin Ucrain, *Locuri și monumente pașoptiste*, București, Editura Sport-Turism, 1980, p. 163). Pe frontispiciul monumentului a fost fixată o placă de bronz de formă rotundă, frumos ornamentată, pe care citim următoarea inscripție: *C.A. Rosetti 1816-1885. Voiște și vei putea. Luminează-te și vei fi (ibidem)*.

⁴⁷ *Adevărul*, 9 aprilie 1903, p. 1.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ În *Adevărul* din 9 aprilie 1903, p. 3, la rubrica „Chestia zilei” apărea o caricatură ce prezenta inaugurarea statuii lui Rosetti: acesta, în fața omagiilor aduse de Sturdza, îi amenința pe cei care îl laudau că dacă mai continuă în același fel se va da jos de pe statuie.

⁵⁰ *Adevărul*, 18 aprilie 1903, p. 3, publică programul ceremoniei de inaugurare a statuii lui C.A. Rosetti.

prezenta activitatea desfășurată de Rosetti. Ca de fiecare dată, inaugurarea devenea un adevărat spectacol, cu un număr impresionant de participanți⁵¹, fiecare având, evident, motivația sa. Întreaga ceremonie căpăta o puternică amprentă religioasă, ilustrată prin prezența unui număr important de preoți și oficierea unei slujbe religioase organizate corespunzător momentului. Nota de laic era dată de numărul important de miniștri, parlamentari, academicieni, consilieri ai municipiului București și primarul acestuia. Familia descendenților lui C.A. Rosetti și membrii comitetului de inaugurare a monumentului nu puteau lipsi în clipa dezvelirii statuii⁵². Foarte clar precizat, fiind bine cunoscut dinainte, era numele și numărul celor care intenționau să vorbească cu acest prilej⁵³.

Pregătirile făcute și minuțiozitatea organizatorică⁵⁴ arătau că inițiatorii proiectului inaugurării statuii lui Rosetti⁵⁵ se așteptau, dată fiind personalitatea celui evocat, la o largă participare populară, la care a contribuit și mobilizarea făcută de autorități. Cel căruia îi revenea misiunea bunei organizări a evenimentului din 20 aprilie era Vasile Lascăr, ministru de Interne. El invitase prin telegraf prefectii și primarii orașelor să vină pentru a asista la inaugurarea monumentului lui Rosetti, împreună cu fruntașii liberali din provincie. Lascăr făcea demersurile necesare și pentru ca toți cei care veneau din țară să beneficieze de o reducere de 50 la sută la călătoriile pe căile ferate⁵⁶. Manifestarea devenea, datorită participării numeroase, nu doar o acțiune care se desfășura în piața numită încă de atunci C.A. Rosetti, ci una care

---

⁵¹ Victoria Dragu Dimitriu, *op. cit.*, p. 52.

⁵² *Adevărul*, 18 aprilie 1903, p. 3.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Universul*, 18 aprilie 1903 și *Conservatorul*, 17 aprilie 1903, publicau pe primele pagini programul serbării pentru inaugurarea statuii lui Rosetti, iar *Voința Națională* din 20 aprilie 1903 anunța evenimentul, ce avea să beneficieze de prezența unui mare număr de români veniți din toate colțurile țării.

⁵⁵ Florian Georgescu, Paul Cernovodeanu, Alexandru Cebuc, *Monumente din București*, București, Editura Meridiane, 1966, p. 212.

⁵⁶ *Ibidem*.

cuprindea întregul București. În privința categoriilor sociale⁵⁷, cele mai numeroase erau corporațiile și societățile de meseriași din București, întrunite în cursul dimineții, cu drapelele lor, în Piața Sărindar din Calea Victoriei. De acolo, cu o frumoasă coroană, cumpărată de președinții corporațiilor, urmau să plece către statuia lui Rosetti⁵⁸. Legitimitatea politică pe care încercau unii actori să o obțină, și în societatea românească, cu ajutorul ritualului religios devenise o practică frecventă ce nu era întâlnită doar în cazurile în care un grup politic și cel religios aveau scopuri identice⁵⁹. Rigoarea impusă de existența unui ritual îi ajută pe cei prezenți să-și formeze o imagine asupra modelului politic adecvat, despre calitățile ideale pe care trebuia să le aibă un lider politic și despre valorile lumii în care trăiesc⁶⁰.

Disputele în jurul evenimentului din 20 aprilie au continuat până chiar cu o zi înaintea desfășurării sale efective. Existența unui public numeros îi făcea pe unii observatori atenți la întreaga manifestare să remarce și prezența unor figuri care încercau să-și asocieze imaginea cu Rosetti. Adversarii liberalilor reluau în acel moment ideea că prezența la sărbătorirea zilei de naștere a lui Sturdza a unor frunțași P.N.L. nu le dădea dreptul moral să ia parte la ceremonia de cinstire a lui Rosetti, a cărui existență în P.N.L. fusese scurtată tocmai de tratamentul la care fusese supus de Brătianu, Sturdza și alții⁶¹.

Ceremonia în sine nu avea să fie nici ea scutită de critici. Una dintre acestea privea neimplicarea presei în organizarea inaugurării, din moment ce din partea publicațiilor era desemnat să vorbească I. Bibicescu, fost colaborator al lui Rosetti, dar devenit între timp director

---

⁵⁷ *Universul*, 21 aprilie 1903, publica pe prima pagină fotografia statuii lui C.A. Rosetti.

⁵⁸ *Adevărul*, 20 aprilie 1903, p. 3.

⁵⁹ David I. Kertzer, *op. cit.*, p. 59.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 91.

⁶¹ *Adevărul*, 19 aprilie 1903, p. 1.

al Băncii Naționale⁶². Afirmăția era oarecum nedreaptă, pentru că reprezentanților presei li se acordase de către organizatori atenția pe care o meritau. Ei aveau un loc bine determinat în tribunele special amenajate, intrarea făcându-se în acest sector pe baza unor legitimații emise special⁶³.

Ca de fiecare dată, după terminarea discursurilor, reprezentanții școlilor, sindicatelor și societăților comerciale urmau să defileze prin fața monumentului și să depună coroane⁶⁴. Serviciul religios era oficiat de arhiereul Nifon, vicarul Mitropoliei, înconjurat de câțiva preoți. Abia apoi a avut loc dezvelirea monumentului⁶⁵. Finalizarea alocuțiunilor din program, în jurul orei 12, avea să fie urmată de deplasarea tuturor reprezentanților școlilor, corporațiilor și societăților spre sediile lor, în ordinea următoare: elevii Liceului „Sf. Sava”, ai Liceului „Matei Basarab”, elevii Școlii de Comerț și cei de la Liceul „Mihai Viteazul” etc.⁶⁶ Deloc întâmplător, în rândul celor care au luat cuvântul erau prim-ministrul Dimitrie A. Sturdza, președintele Camerei Deputaților Mihail Pherekyde, I.G. Bibicescu, din partea presei, și nu în cele din urmă C.F. Robescu, primarul Capitalei⁶⁷, respectiv C. Nacu, din partea comitetului monumentului⁶⁸, P.S. Aurelian în numele Academiei și G.G. Assan în numele comercianților bucureșteni⁶⁹.

C. Nacu, desemnat să intervină din partea comitetului ridicării statuii, sublinia, de la începutul intervenției sale, faptul că sărbătoarea la care participa nu era doar a familiei liberale, ci una națională, pentru că

---

⁶² *Ibidem.*

⁶³ *Adevărul*, 22 aprilie 1903, p. 1.

⁶⁴ *Ibidem.*

⁶⁵ *Adevărul*, 22 aprilie, 1903, p. 1.

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ Victoria Dragu Dimitriu, *op. cit.*, p. 51.

⁶⁸ *Universul*, 22 aprilie 1903, p. 1.

⁶⁹ *Adevărul*, 18 aprilie 1903, p. 1.

Rosetti fusese unul din întemeietorii statului român⁷⁰. Nota comună a intervențiilor lui D.A. Sturdza și Mihai Pherekyde, care vorbea în numele Parlamentului, era rememorarea activității depuse de Rosetti de-a lungul vieții sale. Popularizarea în rândul opiniei publice europene a problemei românești, în anii 1848-1857, lupta dusă pentru libertatea cuvântului și a scrisului, lărgirea dreptului de vot și susținerea unei politici de înarmare a țării reprezentau doar câteva dintre elementele definitorii ale acestei activități⁷¹. Rosetti nu fusese însă doar un politician. Latura sa de om de cultură stătea în centrul atenției, reprezentantul Academiei Române, Olănescu, nu uita faptul că interesul lui Rosetti pentru cultură și artă, în general, îl determinase să propună înființarea unei societăți literare pentru românii din toate provinciile.

Pentru cei care încercau să afle explicația numărului mare de comercianți și industriași în capitală, reprezentantul acestora, George Assan, amintea publicului că Rosetti, deși aparținea din punct de vedere social unei categorii care privise până atunci activitatea economică cu neîncredere, contribuise la dezvoltarea celor două domenii, motiv pentru fusese numit „părintele comerțului”. Nu în cele din urmă, Rosetti deschisese o tipografie și o librărie, cucerind astfel inimile celei mai dinamice categorii sociale din România. Propunerea ridicării unei statui nu venise, așadar, întâmplător din partea breslei comercianților din București⁷². I. Bibicescu, director la Banca Națională, reamintea în alocuțiunea sa contribuția liberalului muntean la Unirea Principatelor, aducerea unui prinț străin etc. Ultimul vorbitor era, ca de obicei, primarul capitalei, Robescu, cel care mulțumea inițiatorilor pentru cadoul primit de capitala țării, ai cărei locuitori aveau din acel moment un bun motiv de meditație, pornind de la modelul de om politic și de cultură

⁷⁰ *Adevărul*, 22 aprilie 1903, p. 1.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

reprezentat de Rosetti⁷³, și pe care toți vorbitorii îl considerau, pe bună dreptate, una din cele mai mari figuri ale neamului⁷⁴.

În tribunele special amenajate se aflau D.A. Sturdza cu soția sa, miniștrii Emil Costinescu, Vasile Lascăr, Spiru Haret, C. Stoicescu, Ion Brătianu, Ioan Kalinderu, administratorul Coroanei și președintele de onoare al sindicatului ziaristilor, familia lui Rosetti reprezentată de Horia Rosetti, P.S. Aurelian ca președinte al Senatului, Pherekyde – președintele Camerei. Coborârea pânzei ce acoperea statuia a urmat după terminarea serviciului divin. Finalul a fost rezervat unui moment în care s-a cântat imnul național, interpretat de fanfara Liceului „Mihai Viteazul”⁷⁵.

Entuziasmul creat de întreaga acțiune de inaugurare a statuii lui Rosetti nu avea cum să dureze foarte mult, pentru că adversarii liberalilor realizaseră o monitorizare atentă a întregului eveniment și, începând chiar de a doua zi, aveau să-și exprime public nemulțumirea față de tot ceea ce se întâmplase. Reproșul principal viza alăturarea, în planul imaginii, la eveniment a unor lideri precum D.A. Sturdza, pentru care conservatorii nu aveau nici o apreciere și pe care-l considerau chiar vinovat pentru plecarea lui Rosetti din P.N.L. și marginalizarea sa de la finalul vieții⁷⁶. Analizând atent intervențiile, putem constata că dincolo de forța intelectuală a unora dintre cei care au intervenit, precum Constantin Mille, realitatea era că imaginea postumă a lui Rosetti era utilizată în egală măsură de liberali și de adversarii acestora. Menționarea faptului că Rosetti fusese un om politic modest, care luptase pentru o reprezentare la nivel politic a categoriilor sociale marginale din societatea românească sau a faptului că pentru el regalitatea nu fusese

⁷³ *Adevărul*, 18 aprilie 1903, p. 1.

⁷⁴ *Acțiunea*, 22 aprilie 1903, p. 3.

⁷⁵ *Universul*, 22 aprilie 1903, p. 1.

⁷⁶ *Adevărul*, 21 aprilie 1903, p. 1.

decât ceea ce românii numeau în limbaj popular un rău mai mic este o dovadă a celor amintite⁷⁷.

Pe de altă parte, putem observa cum jurnaliști și oameni politici încercau să se legitimeze prin crearea unor legături personale cu Rosetti. Exemplul cel mai elocvent îl reprezenta același Constantin Mille, care, dorind să-și arate aprecierea pentru cel omagiat, publica pe pagina întâi a *Adevărului* – alături de o fotografie reprezentându-l pe fruntașul liberal stând pe un scaun cu un pix în mână, într-o postură oarecum asemănătoare cu cea a statuii – un text în care menționa că nu-l cunoscuse personal pe C.A. Rosetti, dar îl întâlnise pe fiul său, Vintilă Rosetti, la studii la Paris și Bruxelles, între 1881-1883. În aceeași notă trebuie plasată și publicarea de către ziarul *Adevărul*, în 1899, a unei lucrări cu titlul autobiografic *O viață* și pe care cei de la cotidianul amintit, în semn de respect pentru Rosetti, considerau util s-o republice în 1903⁷⁸.

Nu în ultimul rând, presa de opoziție îi mai imputa guvernului liberal faptul că prin toată această pregătire și printr-o prezență numeroasă a autorităților, întreaga acțiune căpătase un caracter oficial, oamenii obișnuiți fiind ținuti destul de departe de monument. Se adăuga apoi nemulțumirea pentru modul în care arăta statuia și lipsa unor voci radicale la adresa guvernului, care să vorbească despre libertate, dreptate, adevăr, valori în care crezuse și Rosetti. Toate acestea făceau, pentru presa de opoziție, ca evenimentul să pară mai degrabă unul trist⁷⁹.

Subiect de noi dispute îl reprezenta și absența de la eveniment a familiei lui C.A. Rosetti. Cel invocat de adversarii liberalilor era Vintilă Rosetti⁸⁰. Explicația dată de contestatarii lui Sturdza era una simplă, dar

---

⁷⁷ *Ibidem.*

⁷⁸ *Ibidem.*

⁷⁹ *Adevărul*, 22 aprilie 1903, p. 1.

⁸⁰ Vintilă Rosetti cu soția sa nu au fost invitați la inaugurare, cu ocazia dezvelirii statuii. Generalul Priboianu, mareșalul curții regale, trimitea lui Vintilă Rosetti o scrisoare: „Majestatea Sa Regală m-a însărcinat a vă exprima dumneavaastră și fratelui dumneavaastră via parte ce ia la această serbare a poporului românesc spre a onora memoria

nu neapărat reală, și anume că simțindu-se stânjeniți pentru omagierea târzie și stângace a lui Rosetti, liberalii guvernamentali preferaseră să nu cheme pe nimeni din familia fostului președinte al Camerei Deputaților⁸¹. Date fiind deficiențele găsite manifestării omagiale, cei de la *Adevărul*, de pildă, apreciau că Vintilă Rosetti nu trebuia să se considere cu nimic afectat pentru faptul că nu fusese invitat, pentru că în felul acesta evitase să ia parte la o acțiune care, prin participanții prezenți și discursurile rostite, devenea mai mult un act de profanare a memoriei tatălui său⁸². Ziarul *Adevărul* publica, peste doar câteva zile, un text ce apărea ca un fel de replică la cele afirmate anterior și care era semnat de un alt fiu al lui Rosetti, Horia C. Rosetti. Ceea ce nu admitea sub nici o formă acesta era pretenția unora dintre actorii publici ai momentului de a juca rolul de apărători ai memoriei lui C.A. Rosetti. Horia Rosetti infirma zvonul că el și familia lui nu ar fi fost invitați și cerea tuturor binevoitorilor să lase în seama rudelor apropiate intervențiile publice în apărarea memoriei și a imaginii tatălui său, considerând că descendenții știau cel mai bine care era momentul în care trebuie să intervină. A doua idee lansată în intervenția sa consta în negarea existenței unui conflict între Rosetti și I.C. Brătianu, arătând că, dincolo de divergențele existente între cei doi, relația fusese una mai mult decât frățescă⁸³. Intervenția aceasta căpăta dimensiunea unei pledoarii în favoarea guvernului liberal, în momentul în care arăta că un atac împotriva partidului liberal nu însemna altceva decât un atac îndreptat împotriva lui Rosetti. Cei de la *Adevărul* nu vor continua cu noi articole polemice, lăsând ca problema să dispară de la sine⁸⁴.

---

ilustrului cetățean, care și-a iubit țara din toate puterile, inimii sale nobile și înflăcărată de patriotismul cel mai curat și dezinteresat” (*Universul*, 24 aprilie 1903, p. 1).

⁸¹ *Adevărul*, 25 aprilie 1903, p. 1.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Adevărul*, 29 aprilie 1903, p. 1.

⁸⁴ *Ibidem*.

O scurtă, dar necesară oprire asupra compoziției monumentului ne permite să descoperim cum, după obiceiul vremii, pe o placă în formă de scut, pe fațeta din spate a pedestalului se menționa că edificiul fusese realizat prin subscripție publică, sculptorul ales fiind Wladimir C. Hegel⁸⁵. Turnarea în bronz a statuii lui Rosetti⁸⁶ s-a făcut în atelierele Școlii Superioare de Arte și Meserii, în 1902, deci cu un an înainte să aibă loc dezvelirea statuii⁸⁷.

Publicul prezent putea vedea cum în mijlocul pieței, pe un soclu compact, apărea C.A. Rosetti așezat pe un fotoliu, cu tocul în mână dreaptă⁸⁸ și o foaie din ziarul *Românul* în mână stângă. Pentru chipul lui Rosetti, socotit de contemporani ca fiind redat cu fidelitate, sculptorul folosise ca model portretul realizat de Karl Stork în 1871. Demn de remarcat era și faptul că Hegel venise în țară în anul morții lui Rosetti, dar nu-l văzuse niciodată. La fel de interesant ca opțiune artistică este și faptul că deși putea să folosească câteva din fotografiile existente în acel moment, Hegel a preferat bustul, cu trăsăturile immortalizate de viziunea unui alt mare artist⁸⁹.

Încercând să transmită generațiilor viitoare câteva din expresiile folosite de C.A. Rosetti de-a lungul timpului, sculptorul avea să așeze pe soclul statuii, sub numele celui astfel evocat, două dintre devizele sale: „Voiește și vei putea” și „Luminează-te și vei fi”⁹⁰. Pe latura sudică fusese așezat, deloc întâmplător, un basorelief intitulat *24 ianuarie 1859*, care-l înfățișează pe Rosetti la el acasă⁹¹, în salonul unde erau adunați

---

⁸⁵ G. Bezviconi, *Din alte vremi*, București, 1940, p. 12-13.

⁸⁶ În *Adevărul* din 22 aprilie 1903 apar, pe pagina 2, două desene figurând basoreliefurile de pe statuia lui Rosetti, în care erau reprezentate începerea revoluției în casa lui Rosetti și proclamarea Regatului din Camera Deputaților.

⁸⁷ Victoria Dragu Dimitriu, *op. cit.*, p. 51.

⁸⁸ Vasile Cucu, Marian Ștefan, *România: ghid atlas al monumentelor istorice*, București, Editura Științifică, 1970, p. 37.

⁸⁹ Victoria Dragu Dimitriu, *op. cit.*, p. 52.

⁹⁰ *Observatorul*, 22 aprilie 1903, p. 2.

⁹¹ *Universul*, 22 aprilie 1903.

membri ai familiei sale, prieteni, personalități ale timpului. El reprezintă, se pare, reconstituirea unei scene reale, anume întrunirea din 23 ianuarie 1859, când se luase hotărârea declanșării unei revoluții, dacă în ziua următoare Alexandru Ioan Cuza nu ar fi fost ales domnitor al Principatelor Române. Pe latura nordică se află un basorelief la fel de dinamic, care immortalizează în bronz ședința prezidată în Camera Deputaților de C.A. Rosetti, la 9 mai 1877⁹². Înălțimea statuii este de 1,75 m, iar a soclului de 2,80 m. Pe partea din față a monumentului se găsește o placă din bronz de formă rotundă, care în partea superioară are motive ornamentale florale și file de carnet, acoperite cu o pană de gâscă⁹³.

Privind cu atenție întreaga manifestare din aprilie 1903, putem observa cum comunitatea îl „rechema” pe cel dispărut⁹⁴. Contestați în plan politic, liberalii reușeau prin inaugurarea statuii lui C.A. Rosetti, din aprilie 1903⁹⁵, și cea a lui I.C. Brătianu, din același an⁹⁶, să fixeze pentru posteritate memoria celor doi lideri.

Conservatorii nu puteau fi foarte liniștiți în momentele ce precedaseră ziua de 20 aprilie 1903, dar nici în cele ce aveau să urmeze. Prima lor adunare publică se desfășura a doua zi după inaugurare, în Sala Dacia, iar la ea participau dintre lideri Alexandru Marghiloman, P.P. Carp, Nicolae Filipescu. Obiectul central al tuturor intervențiilor devenea politica bugetară a liberalilor, considerată un fiasco, fapt oglindit prin impozitele foarte mari propuse pentru anul respectiv⁹⁷. Un virulent discurs nu doar împotriva lui D.A. Sturdza ca lider de partid, dar și al liberalismului românesc văzut ca vinovatul principal pentru criza economică și socială de la sate și pentru regresul din ultimii ani al

---

⁹² Victoria Dragu Dimitriu, *op. cit.*, p. 52.

⁹³ Florian Georgescu, Paul Cernovodeanu, Alexandru Cebuc, *op. cit.*, p. 212.

⁹⁴ Jean-Yves Boursier, *Le monument, la commémoration et l'écriture de l'histoire*, în *Socio-Anthropologie*, nr. 9, 2001, p. 15.

⁹⁵ Frédéric Damé, *Bucureștiul în 1906*, București, Editura Paralela 45, 2007, p. 355.

⁹⁶ *Observatorul*, 22 aprilie 1903, p. 1.

⁹⁷ *Conservatorul*, 22 aprilie 1903, p. 2.

societății românești îi aparținea lui Barbu Ștefănescu Delavrancea⁹⁸. La fel de categoric împotriva încercării liberalilor de a câștiga legitimitate prin asocierea cu imaginea foștilor lideri era și A.D. Xenopol. Într-un discurs susținut pe 25 aprilie la Iași, la o mare adunare a conservatorilor, Xenopol nu nega dreptul liberalilor de a ridica statui oamenilor politici din trecut, mai ales când era vorba de unul de factura lui Brătianu (liberalii pregăteau acum și inaugurarea statuii acestuia), ale cărui merite erau recunoscute, opinând doar că, înaintea lui Brătianu, alții meritau o asemenea onoare. Xenopol făcea și observația că statuile reprezintă o operă de admirație publică, motiv pentru care cel expus astfel trebuia să nu fi fost în timpul vieții un personaj controversat⁹⁹, pentru că oamenii de valoare aparțin după moarte întregii țări, încetând a mai fi reprezentanții unui cerc de idei politice. Dincolo de recunoașterea meritelor lui Brătianu și de pericolul pe care îl putea reprezenta omagierea propriilor lideri, și mai nepotrivită i se părea lui Xenopol reprezentarea lui Carol I pe soclul statuii lui Brătianu. Această prezentare avea să provoace mari dispute și neînțelegeri între liberali și conservatori în perioada următoare¹⁰⁰, pentru că tendința de a asimila în folos propriu nu doar un moment crucial pentru istoria României, așa cum fusese anul 1866, era evidentă, or, asta era greu de acceptat de către reprezentanții dreptei românești.

Conservatorii arătau în continuare publicului interesat discrepanța dintre atitudinea liberalilor față de mormântul lui Rosetti, lăsat în paragină, și falsul entuziasm manifestat în momentul inaugurării statuii. Mai mult, adversarii liberalilor din jurul lui D.A. Sturdza le contestau acestora orice încercare de asociere între cel care le era acum lider și oameni politici precum I.C. Brătianu și C.A. Rosetti, având în vedere

---

⁹⁸ *Ibidem.*

⁹⁹ *Conservatorul*, 25 aprilie 1903, p. 2.

¹⁰⁰ *Ibidem.*

marea diferență de valoare politică dintre cei care vorbeau în numele P.N.L. în 1903 și cei de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Figură proeminentă a generației pașoptiste, C.A. Rosetti reușise, în cei aproape patruzeci de ani de viață publică, să participe efectiv la câteva dintre evenimentele marcante ale istoriei moderne a României: Revoluția de la 1848, Unirea Principatelor, Războiul de Independență și, nu în ultimul rând, proclamarea Regatului. Toate acestea i-au asigurat revoluționarului muntean un loc special nu doar în cadrul familiei liberale, ci al întregii clase politice. Temperamentul său, viziunea politică și principiile la care nu părea deloc dispus să renunțe aveau să-i atragă nu doar simpatii, ci și numeroase adversități, pe care, în cele mai multe cazuri, a reușit să le depășească cu bine. Decesul său a venit într-un moment de răcire a relațiilor cu formațiunea politică liberală pe care o slujise multă vreme, dar care părea mai dispusă să-l urmeze pe I.C. Brătianu decât pe el. Pragmatismul celui care fusese prim-ministru timp de doisprezece ani era cu siguranță mai atrăgător pentru un număr mai mare de liberali. Cu toate acestea, dispariția lui C.A. Rosetti provocase o puternică reacție de solidaritate cu familia celui decedat în rândurile liberalilor. Indiferent de poziția pe care o ocupau în administrația statului român sau în cadrul P.N.L., liberalii își arătau la unison marea durere provocată de decesul lui Rosetti. Compasiunea avea să fie una general prezentă la nivelul întregii societăți, fapt demn de remarcat, chiar dacă în timpul ceremoniei de înmormântare au fost destui cei care au încercat acțiuni de legitimare politică, arătând prin intervențiile lor existența unei apropieri între ei și cel decedat.

Apărută într-un moment de maximă contestare politică, ideea ridicării unei statui în memoria lui C.A. Rosetti nu a fost lipsită de reacții și comentarii dintre cele mai diverse din partea tuturor actorilor politici. Dincolo de dorința sinceră de omagiere a unui personaj de factura lui Rosetti, care nu putea fi negată inițiatorilor demersului,

faptul că societatea românească începea, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, o acțiune de recuperare a istoriei sale crea anumite așteptări de fiecare dată când un alt personaj al istoriei naționale era propus spre omagiere publică. Pentru observatorii neutri ai scenei politice românești, un lucru era evident: că cele două forțe politice majore începuseră o adevărată competiție și în privința redescoperirii unor modele de lideri politici din trecutul lor. Dat fiind faptul că în ultimii ani ai vieții sale Rosetti se izolase cumva de gruparea liberală din jurul lui I.C. Brătianu, observăm fără mare dificultate o angrenare destul de greoaie a liberalilor în povestea inaugurării unei statui care să amintească urmașilor de faptele liberalului radical muntean. În același timp, tocmai această situație îi determina pe conservatori să accepte mult mai ușor, comparativ cu alte situații, redescoperirea lui C.A. Rosetti și preluarea rolului de dascăl al societății românești. Dacă deceniul opt al secolului al XIX-lea se dovedise un context politic potrivnic lui Rosetti, iată că începutul secolului al XX-lea aducea pentru fruntașul liberal posibilitatea unei adevărate revanșe asupra celor care nu înțeleseseră efortul său pentru o reformare a liberalismului românesc, dar și asupra diferiților competitori politici, care nu-i acceptaseră în timpul vieții opiniile despre întregul proces de modernizare a societății românești.

*From political reality to symbol.
The inauguration of C.A. Rosetti's statue (1903)*

~ Abstract ~

Keywords: *statue, memory, liberalism, inauguration, discourse*

Coming at a time of peak political contestation, the idea of erecting a statue in memory of C.A. Rosetti did not escape the reactions and commentaries of all the political actors of the moment. Apart from the genuine desire to pay homage to a figure of Rosetti's stature, which was undeniable among those who initiated the action, the fact that the Romanian society was beginning, in the late 19th century, an effort to recuperate its history created fresh expectations each time the name of a figure from the national history was put up for public honouring. To the neutral observers of the Romanian political scene, one thing was obvious: the two major rival political forces had begun in earnest a competition in terms of rediscovering models of political leaders in their past. Given the fact that Rosetti, in his late years, had somewhat isolated himself from the liberal faction centred around I.C. Brătianu, it is not difficult to notice the lack of enthusiasm with which the liberals got involved in the story of inaugurating a statue that would remind of the future of the Walachian radical liberal. Nevertheless, it is precisely this situation that made the conservatives accept much more easily – compared to other situations – the rediscovery of C. A. Rosetti and his casting as a luminary of the Romanian society. Whilst the political context of the eighth decade of the 19th century had been adverse to C.A. Rosetti, the early 20th century brought him the opportunity to be vindicated before those who had not understood his efforts to reform Romanian liberalism, as well as before his various political competitors who had not accepted during his lifetime his opinions about the modernisation process in the Romanian society.

